

אבטחת מסמכים

פקודת מטכ"ל מינואר 1982 קובעת הוראות לאבטחת מסמכים. הפקודה מפרטת את הטיפול במסמך החל מיצירתו, דרך דיווח על הפצתו, ועד לביעורו או להעברתו לגניזה בארכיוני צה"ל, כל זאת במגמה למנוע ככל האפשר הגעת ידיעות הכלולות בו לידי גורמים עוינים או בלתי מוסמכים. על פי הוראות הפיקוד העליון, תפקידה של מחלקת ביטחון שדה באגף המודיעין במטכ"ל (להלן אמ"ן) הוא לייצב ולהנחות את המפקדים בכל הרמות בנושאי ביטחון שדה, לרבות בנושא אבטחת מסמכים, וכן להכין, לעדכן ולהטמיע את תורת ביטחון השדה. על מפקדי היחידות בכל הרמות מוטלת האחריות לקיום הוראות פקודת המטכ"ל דלעיל.

בחוודשים אפריל עד יולי 1988 ערך משרד מבקר המדינה ביקורת בנושא אבטחת מסמכים. נבדק בעיקר המעקב אחר מסמכים בסיווג "סודי ביותר" ובסיווג "סודי"; אופן הטיפול במסמכים אלה, סדרי ההכנה למשלוח של המסמכים וקליטתם, סדרי אחזקתם ושמירתם וכן ביצוע ביקורות בנושא. הביקורת נערכה במחלקת ביטחון שדה וב-36 מזכירות, המוסמכות להפיץ ולקבל מסמכים בסיווג "סודי ביותר" ו"סודי".

ביקורות של היחידות על מצאי ועל אחזקת מסמכים

פקודת מטכ"ל קובעת, כי מפקד יחידה או קצין שהוסמך על ידיו, יערוך ביקורות לבדיקת מצאי המסמכים בעלי סיווג "סודי ביותר" או "סודי" המצויים ברשותו, ושנוצרו באותה שנה, ועל אופן אחזקתם ושמירתם. הפקודה קובעת, כי הביקורות תהיינה תקופתיות, ותבוצענה פעמיים בשנה. כמו כן קובעת הפקודה, כי יש לערוך ביקורת מצאי של מסמכים מסווגים, שנוצרו בשנים קודמות והמצויים ביחידות. הביקורת העלתה, כי היחידות הכפופות למפקדות שנבדקו אינן מבצעות ביקורות אלה כנדרש.

עוד העלתה הביקורת, כי מצאי המסמכים המסווגים ביחידות ואופן אחזקתם ושמירתם נבדקים רק בביקורות הנערכות על ידי נציגים של קציני ביטחון שדה פיקודיים וחיליים, במסגרת ביקורות הדרכה שוטפות שהם עורכים ביחידות בנושאי ביטחון שדה שונים. ביקורות אלה אינן אמורות וגם אינן צריכות להיות תחליף לביקורות בנושא מסמכים מסווגים, שעל מפקדי היחידות לערוך. הן מתבצעות בצורה מדגמית, בדרך כלל פעם אחת עד פעמיים בשנה, והן מתייחסות רק למסמכים מסווגים מהשנה השוטפת, ולא למסמכים כאלה משנים קודמות, כפי שהפקודה מחייבת. כמו כן העלתה הביקורת, כי במפקדת אחד החילות נערכה ביקורת אחרונה של קצין ביטחון שדה של מפקדת החיל ביחידות ב-1986.

אופן הטיפול במסמכים מסווגים

הטיפול במסמכים בסיווג "סודי" ו"סודי ביותר" - הכנה למשלוח, קליטה, רישום ותיוק - נועד לאפשר את הפיקוח ואת המעקב המתחייבים מהפקודה. הביקורת העלתה, כי ב-27 מתוך 36 מזכירות שנבדקו היו ליקויים באופן הטיפול במסמכים.

אחזקה ושמירה של מסמכים מסווגים

פקודת מטכ"ל קובעת, כי מסמך בסיווג ביטחון "סודי ביותר" יוחזק בקופת פלדה, קופת בטון או קופה מאיכות דומה אחרת, שאושרה על ידי מחלקת ביטחון שדה, או על ידי קצין ביטחון שדה פיקודי, או חילי. הקופה צריכה להימצא בחדר מאובטח, שחלונותיו מסורגים, ושדלתותיו מצוידות במנעולים משופרים. את התיקיה הכללית וכל מסמך, שסיווגו הביטחוני "סודי" ומטה, יש להחזיק בארון מתכת הניתן לנעילה או ארון עץ בעל מנעולים משופרים. הביקורת העלתה, כי ב-15 מזכירות שנבדקו אוחסן חומר בסיווג "סודי ביותר" לא בהתאם לפקודה.

מפקדות פיקוד הדרום, חיל האויר וחיל הים, ומפקדת קצין מודיעין ראשי הודיעו למשרד מבקר המדינה, כי הליקויים שהועלו בביקורת ביחידות השונות תוקנו. בנוסף לכך הודיעה מפקדת קצין מודיעין ראשי, בדצמבר 1988, כי בעקבות הביקורת מונתה על ידי ראש מחלקת ביטחון שדה ועדה מקצועית, הבוחנת מחדש את הפקודות בנושא אבטחת מסמכים. הוועדה הוקמה, כיוון שחלק מהממצאים נובעים מכך, שהפקודות הקיימות בנושא אינן תואמות עוד את צורכי הצבא. בתוך שלושה חודשים אמורה מחלקת ביטחון שדה להפיץ לכל יחידות צה"ל פקודות ונהלים חדשים בנושא אבטחת המסמכים. הוועדה אמורה, בין היתר, להציע פתרונות לשליטה ולפיקוח על מסמכים, ולהציע גם פתרונות והמלצות בתחום הגברת מודעות המפקדים, המשמעת וההדרכה.

קיום ההוראות בנושא אבטחת מסמכים וכן הפיקוח והמעקב אחר תנועת המסמכים נחוצים, כדי למנוע שידיעות מסווגות יגיעו לגורמים בלתי מוסמכים. אבטחת המסמכים המסווגים חייבת לבוא לכלל ביטוי בכל אחד משלבי הטיפול בהם. הממצאים שהועלו על ידי הביקורת, מתייחסים לכל התחומים הנוגעים למהלך הסדיר של הטיפול במסמכים מסווגים: רישום, אחזקה ומעקב. הממצאים מצביעים על תופעה חמורה של חוסר הקפדה על אבטחת מסמכים מסווגים. חלק גדול מהממצאים נובע מידעה לא מספקת של הנהלים ושל הפקודות המחייבים את הנוגעים בדבר. ממצאים אחרים נובעים ממתן הדרכה לא מספקת, מהתרשלות רבתי וחוסר משמעת.

לדעת הביקורת, אבטחה נאותה של מסמכים מותנית, מחד גיסא, במודעות גדולה יותר לנושא מצד המפקדים, ובהגברת מעורבותם בנעשה בתחום זה ביחידותיהם, כולל נקיטה בצעדים משמעותיים נגד המפירים את ההוראות, ומאידך גיסא, בקיום ביקורות תכופות יותר ביחידות, על ידי קציני ביטחון שדה בכל הרמות, כדי למנוע רשלנות, טעויות ושאלנות בטיפול במסמכים מסווגים. הנזק העלול להיגרם מגילוי מסמכים אלה לגורם עויין, עלול להיות רב, ולעתים אף בלתי הפיך.

סדרי דחיית גיוסם של תלמידי ישיבות לשירות ביטחון

ריכוז ממצאים

בשנים 1968 עד 1988 גדלה האוכלוסייה של תלמידי הישיבות דחויי הגיוס פי ארבעה בערך: מ-4,700 בסוף מארס 1968 ל-18,350 בסוף מארס 1988.

הועלו ליקויים בפיקוח של מינהל הגיוס על קיום ההסדר לדחיית גיוסם של תלמידי הישיבות: מינהל הגיוס לא קבע אמות מידה לבחירת מדגם הישיבות, לעריכת ביקורת, מדי שנה בשנה; התייצבותם של תלמידי הישיבות, לחידוש דחיית הגיוס במועד שנקבע לכך, לא נאכפה במידה מספקת; המידע על מעבר של תלמידים בין ישיבות לא היה שלם.

דחיית גיוסם של תלמידי ישיבות מבוצעת מכוח הוראות חוק שירות ביטחון (נוסח משולב), התשמ"ו-1986.² לשון הוראת סעיף 36 לחוק היא, כלהלן: "שר הביטחון רשאי בצו, אם ראה

2 לנוסח הנוכחי של הוראת החוק האמורה קדמו נוסחים, שבאו לידי ביטוי בחוק שירות ביטחון, התש"ט - 1949, ובתיקונים לחוק זה.

מפקדות פיקוד הדרום, חיל האויר וחיל הים, ומפקדת קצין מודיעין ראשי הודיעו למשרד מבקר המדינה, כי הליקויים שהועלו בביקורת ביחידות השונות תוקנו. בנוסף לכך הודיעה מפקדת קצין מודיעין ראשי, בדצמבר 1988, כי בעקבות הביקורת מונתה על ידי ראש מחלקת ביטחון שדה ועדה מקצועית, הבוחנת מחדש את הפקודות בנושא אבטחת מסמכים. הוועדה הוקמה, כיוון שחלק מהממצאים נובעים מכך, שהפקודות הקיימות בנושא אינן תואמות עוד את צורכי הצבא. בתוך שלושה חודשים אמורה מחלקת ביטחון שדה להפיץ לכל יחידות צה"ל פקודות ונהלים חדשים בנושא אבטחת המסמכים. הוועדה אמורה, בין היתר, להציע פתרונות לשליטה ולפיקוח על מסמכים, ולהציע גם פתרונות והמלצות בתחום הגברת מודעות המפקדים, המשמעת וההדרכה.

קיום ההוראות בנושא אבטחת מסמכים וכן הפיקוח והמעקב אחר תנועת המסמכים נחוצים, כדי למנוע שידיעות מסווגות יגיעו לגורמים בלתי מוסמכים. אבטחת המסמכים המסווגים חייבת לבוא לכלל ביטוי בכל אחד משלבי הטיפול בהם. הממצאים שהועלו על ידי הביקורת, מתייחסים לכל התחומים הנוגעים למהלך הסדיר של הטיפול במסמכים מסווגים: רישום, אחזקה ומעקב. הממצאים מצביעים על תופעה חמורה של חוסר הקפדה על אבטחת מסמכים מסווגים. חלק גדול מהממצאים נובע מידעה לא מספקת של הנהלים ושל הפקודות המחייבים את הנוגעים בדבר. ממצאים אחרים נובעים ממתן הדרכה לא מספקת, מהתרשלות רבתי וחוסר משמעת.

לדעת הביקורת, אבטחה נאותה של מסמכים מותנית, מחד גיסא, במודעות גדולה יותר לנושא מצד המפקדים, ובהגברת מעורבותם בנעשה בתחום זה ביחידותיהם, כולל נקיטה בצעדים משמעותיים נגד המפירים את ההוראות, ומאידך גיסא, בקיום ביקורות תכופות יותר ביחידות, על ידי קציני ביטחון שדה בכל הרמות, כדי למנוע רשלנות, טעויות ושאלנות בטיפול במסמכים מסווגים. הנזק העולל להיגרם מגילוי מסמכים אלה לגורם עויין, עלול להיות רב, ולעתים אף בלתי הפיך.

סדרי דחיית גיוסם של תלמידי ישיבות לשירות ביטחון

ריכוז ממצאים

בשנים 1968 עד 1988 גדלה האוכלוסייה של תלמידי הישיבות דחויי הגיוס פי ארבעה בערך: מ-4,700 בסוף מארס 1968 ל-18,350 בסוף מארס 1988.

הועלו ליקויים בפיקוח של מינהל הגיוס על קיום ההסדר לדחיית גיוסם של תלמידי הישיבות: מינהל הגיוס לא קבע אמות מידה לבחירת מדגם הישיבות, לעריכת ביקורת, מדי שנה בשנה; התייצבותם של תלמידי הישיבות, לחידוש דחיית הגיוס במועד שנקבע לכך, לא נאכפה במידה מספקת; המידע על מעבר של תלמידים בין ישיבות לא היה שלם.

דחיית גיוסם של תלמידי ישיבות מבוצעת מכוח הוראות חוק שירות ביטחון (נוסח משולב), התשמ"ו-1986.² לשון הוראת סעיף 36 לחוק היא, כלהלן: "שר הביטחון רשאי בצו, אם ראה

2 לנוסח הנוכחי של הוראת החוק האמורה קדמו נוסחים, שבאו לידי ביטוי בחוק שירות ביטחון, התש"ט - 1949, ובתיקונים לחוק זה.

לעשות כן מטעמים הקשורים בהיקף הכוחות הסדירים או כוחות המילואים של צבא הגנה לישראל, או מטעמים הקשורים בצורכי החינוך, ההתיישבות הביטחונית או המשק הלאומי, או מטעמי משפחה או מטעמים אחרים: (א) לפטור יוצא צבא מחובת שירות סדיר, או להפחית את תקופת שירותו; (ב) לפטור יוצא צבא מחובת שירות מילואים לתקופה מסוימת או לחלוטין; (ג) לפי בקשת יוצא צבא או מיועד לשירות ביטחון שאינו יוצא צבא, לדחות בצו, לתקופה שיקבע בו, את מועד ההתיישבות שנקבע לאותו אדם לפי חוק זה לרישום, לבדיקה רפואית או לשירות ביטחון או להמשך שירות זה אם כבר החל בשירות".

אגף כוח האדם במטכ"ל (להלן - אכ"א) הוציא הוראת קבע. נקבעו בה סדרי דחיית גיוסו של מי שלומד בישיבה תורנית מוכרת בגדר של "תורתו אומנותו", עוסק אך ורק בלימוד תורה, ואינו עוסק בשום עבודה או עיסוק אחרים, שמקובל לקבל עבורם תמורה. ההגדרה של תלמידי ישיבה ש"תורתם אומנותם" כוללת גם מורים בשכר בבתי ספר של "אגודת ישראל", וכן מורים שהם מגידי שיעור בישיבות. ב-1981, באישורו של שר הביטחון, הוכנסו להסדר זה של מקבלי דחיית גיוס גם מלמדים בתלמודי תורה, שאינם קשורים למסגרת החינוך העצמאית של "אגודת ישראל". באותה שנה גם קבע שר הביטחון, כי לאלה ש"תורתם אומנותם" והם מעל לגיל 30 שנה יורשה לתת שיעורי תורה ולקבל תמורתם מלגה, עד לסכום מסוים לחודש. לאחרונה ניתנה גם פרשנות מטעם צה"ל, שאינה פוסלת את דחיית גיוסו של תלמיד ישיבה ש"תורתו אומנותו", גם אם הוא עוסק בפעילות פוליטית חניס אין כסף. עניין פרשנות זה נבדק מחדש לאחר שגורמים במערכת הביטחון ערערו עליו.

מינהל הגיוס, הכפוף לאכ"א, וחמש לשכות גיוס הכפופות למינהל הגיוס, מרכזים את הטיפול של צה"ל באוכלוסיית תלמידי ישיבות דחויי גיוס. משרד הדתות הסמיך את "ועד הישיבות בארץ ישראל" לייצג את תלמידי הישיבות ש"תורתם אומנותם" בפני מינהל הגיוס בכל הנוגע להסדר דחיית הגיוס. הוועד ממליץ בפני מינהל הגיוס על ישיבות לצורך ההסדר, וראש מינהל גיוס מאשר את ההכרה בישיבה על סמך ההמלצה. על פי הסכם בין מינהל הגיוס לבין "ועד הישיבות בארץ ישראל" ניתן להמליץ על הכרה בישיבה לצורך ההסדר, רק אם ילמדו בה 25 תלמידים לפחות, או שתנהל "כולל", שבו ילמדו עשרה אברכים לפחות.

ממאס עד יוני 1988, לסירוגין, בדק משרד מבקר המדינה את סדרי דחיית גיוסם של תלמידי ישיבות בגדר של מיועדים לשירות ביטחון. הביקורת נערכה במינהל גיוס, ובשתי לשכות גיוס הכפופות לו, בתל השומר ובירושלים, המטפלות בכ-85% מכלל אוכלוסיית תלמידי הישיבות דחויי הגיוס.

נתונים על תלמידי הישיבות דחויי גיוס

1. לפי הסכם מתחילת 1948 בין שר הביטחון דוד בן-גוריון לבין הרב י.מ. לוינ נדחה לראשונה גיוסם של כ-400 תלמידי ישיבות, לצורך שמירת גחלת התורה, שלא תיכבה לאחר השואה. בסוף שנות ה-60 החל ויכוח ציבורי סביב הנושא. הוקמה ועדת שרים לבדיקתו, ובישיבתה מאוקטובר 1968 החליטה הוועדה להשאיר את ההסדר בתוקפו, וכי הוא יקיף כל תלמיד הלומד בישיבה מוכרת לפי רשימה שבידי צה"ל ברציפות מגיל 16, כל עוד "תורתו אומנותו". אותה ועדת השרים קבעה באותו מעמד מכסה שנתית של 800 תלמידי ישיבות לדחיית גיוס. ב-1977 ביטל שר הביטחון את המכסה השנתית ומאז לא נקבעה אחרת במקומה.

2. על פי נתוני מינהל הגיוס, גדלה האוכלוסייה של תלמידי הישיבות דחויי גיוס מכל הגילים בשנים 1968 עד 1988 פי ארבעה בערך: מ-4,700 בסוף מארס 1968 ל-18,350 בסוף מארס 1988. נתונים אלה אינם כוללים תלמידי ישיבות, שיצאו מגדר "תורתו אומנותו", וששירתו בצה"ל שירות סדיר מלא או קצר, ולאחריו הם צורפו למערך המילואים, או תלמידים שהצטרפו ישירות למערך המילואים של צה"ל. מתוך המצבה של 18,350 למדו 8,180 תלמידי ישיבות ב-170 ישיבות במרחב אזור המרכז, שבטיפול לשכת

הגיוס בתל השומר; 8,210 תלמידי ישיבות - ב-165 ישיבות במרחב אזור ירושלים, שבטיפול לשכת הגיוס בירושלים; ו-1,960 תלמידי ישיבות - ב-60 ישיבות במרחבי אזור צפון ודרום, שבטיפול לשכות הגיוס באזורים אלה.

3. על פי נוהלי מינהל הגיוס, מחושב סופית מספר המתגייסים מכל שנתון לידה רק חמש שנים לאחר התחלת הגיוס של כל שנתון. על פי נתונים סופיים של מינהל הגיוס על מספר המתגייסים משנתוני לידה 1964 עד 1966 (גיוס החל ב-1981 והסתיים ב-1988), שיעור תלמידי הישיבות משנתון לידה 1964, שגיוסם נדחה, היה 4% מכלל המתגייסים באותו שנתון, ו-4.3% מכלל המתגייסים משנתוני לידה 1965 ו-1966. מנתונים שאינם סופיים על שנתוני לידה 1967 עד 1969 עולה, ששיעור תלמידי הישיבות משנתון לידה 1967, שגיוסם נדחה, היה 5.2% באותו שנתון, 3.5% - משנתון לידה 1968, ו-5.4% משנתון לידה 1969.

4. מספר האנשים בשנים 1983 עד 1987, שיצאו מגדר תלמיד ישיבה דחוי גיוס, היה כדלהלן:

שנת	גיוס	גיוס	גיוס	גיוס	פוסטר	ס"ה
עבודה(1)	לשירות	לשירות	לשירות	לשירות	משרות	
חובה(2)	מלואים	להג"א	כמורים(3)	בטחון(4)		
1983	197	69	29	62	102	459
1984	159	74	34	54	100	421
1985	114	81	26	64	103	388
1986	173	59	67	73	88	460
1987	152	83	89	83	160	567

(1) מספר האנשים בשנים 1978 עד 1982, שיצאו מגדר תלמיד ישיבה דחוי גיוס, היה כדלהלן:

(בהתאמה): 421, 444, 482, 429 ו-491.

(2) שירות חובה מלא או מקוצר (12 ו-18 חודשים). אורך השירות נקבע לפי גילו של המתגייס, מעמדו המשפחתי והפרופיל הרפואי שלו.

(3) תלמידי ישיבות שגויסו לצה"ל לתפקיד של הוראה במסגרת החינוך העצמאית של "אגודת ישראל".

(4) בעיקר בגלל פרופיל רפואי נמוך.

בטבלה עולה, בין היתר, כי בהשוואה לכלל תלמידי הישיבות דחויי הגיוס בסוף מארס 1988, הצטרפו ב-1987 לשירות בצה"ל, על כל סוגיו, 3% מכלל תלמידי הישיבות דחויי גיוס.

5. באוקטובר 1968 קבעה ועדת השרים הסדר לישיבות התיכוניות, שבהן משולבים לימודים בשירות צבאי, המוכר בשם "ישיבות הסדר". על פי ההסדר ישרתו בני ישיבות אלה ארבע שנות שירות סדיר, מהן 17 - 19 חודשי שירות בצה"ל, ובזמן הנותר ילמדו בישיבות. על פי נתוני אכ"א, היו באפריל 1988 1,796 תלמידים בישיבות ההסדר.

פיקוח מינהל הגיוס על תלמידי הישיבות דחויי הגיוס

1. אכ"א מנהל רישום אישי בעזרת המחשב לכל תלמיד ישיבה דחוי גיוס, ובלשכת הגיוס נפתח לו תיק אישי, כמו לכל מיועד לשירות ביטחון. בהוראת אכ"א מדצמבר 1979 נקבע, כי מינהל הגיוס יקבע אחת לשלושה חודשים לוח זמנים לעריכת ביקורת בישיבות המוכרות, שבהן לומדים תלמידים דחויי גיוס, ביקורת פתע או ביקורת מתואמת עם ראש הישיבה. הביקורת יערכו על ידי קצינים ממינהל גיוס ומלשכות הגיוס. במהלך הביקורת יש לערוך השוואה בין הנתונים על פי דו"ח מחשב של מינהל הגיוס על תלמידים דחויי גיוס שלומדים בישיבה, לבין רשימת התלמידים שבידי ראש הישיבה. כמו כן יש לערוך בדיקת נוכחות של התלמידים בישיבות, ולערוך בירור עם ראש הישיבה, כאשר אין התאמה בין מצבת דו"ח המחשב לבין מצבת התלמידים בפועל.

הביקורת העלתה, כי מינהל הגיוס לא קבע אמות מידה לבחירת מדגם הישיבות, שבהן תיערך ביקורת מדי שנה בשנה. בשנת העבודה 1986 ערך מינהל גיוס ביקורות ב-65 מתוך 395 ישיבות מוכרות (כ-16%). בשנת העבודה 1987 נערכו ביקורות ב-119 ישיבות (כ-30%) לשנת העבודה 1988 תיכנן מינהל גיוס לבצע ביקורות ב-290 ישיבות (כ-73%), ועד ינואר 1989 בוצעו ביקורות ב-150 ישיבות. מינהל גיוס הודיע למשרד מבקר המדינה, בנובמבר 1988, כי הוא יקבע אמות מידה לבחירת מדגם הישיבות, שבהן תיערך ביקורת מדי שנה בשנה.

בביקורות שערך בישיבות מינהל הגיוס במאוס וביוני 1987 נמצא בעיקר, כי דוחות המחשב, שבהם היו רשומים התלמידים דחויי הגיוס הלומדים בישיבות, לא היו מעודכנים: מחד גיסא, לא נמצאו בישיבות תלמידים שהיו רשומים בדוח המחשב, ומאידך גיסא, נמצאו בישיבות תלמידים שלא היו רשומים בדוח המחשב. על פי הוראת אכ"א, יש במקרה הראשון להוציא לתלמידים מכתב התראה להסדיר את עניינם בלשכת הגיוס בתוך 14 יום, ואילו במקרה השני יש להבהיר לתלמידים את חומרת המחל של אי-הודעה ללשכת הגיוס על מעבר משיבה לישיבה (בנושא זה ראה להלן). את התלמידים הלומדים בישיבה, שלא נכחו בעת הביקורת, יש לזמן ללשכת הגיוס לבירור סיבת היעדרותם. הביקורת העלתה, כי מינהל גיוס לא טיפל בממצאי ביקורות אלה, כנדרש בהוראה דלעיל.

מינהל הגיוס הודיע למשרד מבקר המדינה, כי בעקבות הביקורות שבוצעו על ידיו במאוס וביוני 1987, פורסמה הוראת קבע חדשה הקובעת את שיטת הביקורת ואת הכללים לביצועה. עוד הודיע המינהל, כי מוסדה הראשונה במחשב חסימה שאינה מאפשרת לדווח שמו של תלמיד ישיבה שגיוסו נדחה, ללא דיווח במקביל על הישיבה בה הוא לומד.

2. על פי ההוראה של אכ"א, תלמיד ישיבה המבקש דחייה ממלא טופס "בקשה לדחיית התייצבות לשירות סדיר - תלמידי ישיבות", חותם עליו, מחתים את ראש הישיבה שבה הוא לומד ואת מזכיר "ועד הישיבות בארץ ישראל" או את נציגו, ומגיש את הטופס ללשכת הגיוס. מי שמוסמך לאשר את בקשת הדחייה מטעם צה"ל חותם בחלק המתאים של הטופס, מציין את תאריך מתן הדחייה ואת תאריך פקיעתה. אם התלמיד ממשיך ללמוד בישיבה מוכרת, עליו לחדש את צו הדחייה אחת לשנה. בהתאם לסמכותו של שר הביטחון נקבעו בהוראת אכ"א בעלי התפקידים המוסמכים לאשר בקשות לדחיית גיוס, והם: ראש מינהל גיוס וסגנו; ראש ענף ארגון ובקרה במינהל גיוס; מפקד לשכת גיוס וסגנו, וראש מדור תנועה בלשכת גיוס.

מבדיקת 120 תיקים אישיים של תלמידי ישיבות דחויי גיוס בלשכות הגיוס בתל השומר ובירושלים העלתה הביקורת, כי חידוש דחיית השירות נעשה אחת לשנה כפי שנקבע בהוראה של אכ"א. עם זאת העלתה הביקורת מקרים רבים בשנים 1986 ו-1987 שבהם אושרו בקשות דחייה, על ידי מי שכלל לא היה מוסמך לאשרה, או שלא צוין מה שם המאשר, או שלא ניתן היה לזהות את שמו. תופעה זו נמצאה גם בבקשות דחייה שאושרו לפני 1986.

3. אישור של בקשת דחייה מלווה בקביעת תאריך, שבו פוקע תוקף דחיית הגיוס, ועל התלמיד להתייצב בלשכת הגיוס, כדי לחדש את הדחייה. לתלמיד שאינו מתייצב, כנדרש, משגרת לשכת הגיוס טופס זימון לתזכורת, ובו היא קובעת יום התייצבות אחר. לתלמיד שאינו מתייצב גם לפי התזכורת, משגרת לשכת הגיוס טופס זימון נוסף, ובו היא קובעת תאריך התייצבות חדש עם התראה, שיינקטו נגדו צעדים משפטיים, בהתאם לחוק שירות ביטחון, אם הוא לא יתייצב כנדרש.

בדיקת 120 התיקים של תלמידי ישיבה דחויי גיוס, בלשכות הגיוס בתל השומר ובירושלים, העלתה מקרים רבים של תלמידי ישיבות, שאינם מתייצבים לחידוש דחיית הגיוס, בתאריך שנקבע לכך בבקשת הדחייה שאושרה. הם מתייצבים רק לאחר שנשלחות אליהם תזכורת והתראה. כך למשל עלה מעיון בתיקים בלשכת הגיוס בתל השומר, כי 21 תלמידי ישיבות פיגרו בהתייצבותם מ-20 עד 95 ימים בשנים 1986 ו-1987. תופעה זו הייתה קיימת גם בשנים קודמות. מינהל הגיוס לא נקט

בשנים הללו באמצעים נגד אותם תלמידי ישיבות. רק באפריל 1988 הוא הורה שלשכות הגיוס יוציאו צווי גיוס לתלמידים שאינם נענים לא לתזכורת ולא ולהתראה הנשלחות אליהם.

מינהל הגיוס הודיע למשרד מבקר המדינה, כי החוק מאפשר אמנם נקיטה בצעדים משפטיים נגד תלמיד ישיבה שלא התייצב לחידוש בקשת דחייה, אך כיוון שהתלמידים מתייצבים בסופו של דבר, ושיעור התלמידים שלא מתייצבים בזמן אינו חורג מהתופעה הקיימת אצל כל המיועדים לשירות ביטחון דחוי גיוס, הרי השימוש באמצעי זה יהיה יעיל יותר אם לא יופעל לעתים קרובות. לדעת הביקורת, מדובר בתופעה שפירושה זלזול בחוק ובמבצעי בצה"ל, ויש לעקרה משורש; משלוח צווי גיוס רק לאחר שנשלחו תזכורת והתראה, ספק אם יסייע לביעור תופעה זו.

4. על פי הוראת אכ"א חייב תלמיד ישיבה להודיע ללשכת הגיוס על מעבר משיבה לשיבה בתוך עשרה ימים. גם בטופס הבקשה לדחייה, שעליו חתום התלמיד נאמר, שעל תלמיד העובר משיבה לשיבה להודיע ללשכת הגיוס. כן נאמר בהוראה, כי ועד הישיבות "ידווח באופן שוטף למפקד לשכת הגיוס, על כל מקרה שתלמיד עובר משיבה לשיבה".

בדיקת התיקים בלשכות הגיוס בתל השומר ובירושלים העלתה, כי קיימת תופעה של מעבר תלמידים משיבה לשיבה במשך השנה, וכי התלמידים אינם מקפידים להודיע על כך, כנדרש. לדברי שתי לשכות הגיוס, ועד הישיבות אינו נוהג להודיע להן על מעבר תלמידים משיבה לשיבה.

תופעה זו חזרה ועלתה גם בביקורת, שלשכות הגיוס בתל השומר ובירושלים ערכו בשיבות בינואר 1988. למשל, בעשר הישיבות, שבהן נערכה הביקורת על ידי לשכת הגיוס בתל השומר, אמורים היו, לפי דו"חות המחשב, להיות 1,361 תלמידים. בביקורת התברר, כי 312 מהם עזבו את הישיבות, שבהן נערכה הביקורת, ו-240 תלמידים נמצאו בשיבות, אף על פי שלא היו רשומים במחשב. כך נמצאו בפועל 1,289 תלמידים בשיבות, שבהן נערכה הביקורת. לשכת הגיוס בתל השומר בדקה ומצאה, כי שינויים אלה הם תוצאה של מעבר תלמידים בין ישיבות, אולם לא היה לה מידע על שינויים אלה, כיוון שלא נמסר לה דיווח על תנועת תלמידים בין ישיבות.

תופעת המעבר של תלמידים משיבה לשיבה ללא דיווח לרשויות הצבא, גם אם המעבר הוא משיבה מוכרת אחת למוכרת אחרת, מערימה קשיים בפיקוח על קיום תנאי ההסדר לדחיית גיוסם של תלמידי ישיבות. הביקורת העלתה, כי מינהל הגיוס לא נקבעו דרכי תגובה לתופעה זו. מינהל הגיוס הודיע למשרד מבקר המדינה, כי יטפל במיסוד ההוראות אשר יבהירו היטב את חובת העדכון במקרים אלה.

5. בהתאם להוראת אכ"א, תלמיד ישיבה ש"תורתו אומנותו" לא יעסוק בשום עבודה או עיסוק אחר, שמקובל לקבל עבורם תמורה. בטופס הבקשה לדחיית גיוס, עליו חתום תלמיד הישיבה, כלולה התחייבות זו. לדברי מינהל הגיוס, אין באפשרותו ובאפשרות לשכות הגיוס לפקח ולוודא, שאמנם כל תלמיד ישיבה דחוי גיוס אינו עובד ואינו עוסק בשום עבודה, שעבודה הוא מקבל תמורה. מינהל גיוס הדגיש, כי הוא מטפל אך ורק במקרים המובאים לידיעתו בדרך כלשהי.

6. בנובמבר 1988, הודיע מינהל הגיוס למשרד מבקר המדינה, כי במגמה לשפר את השליטה ולייעל את הפיקוח על קיום ההסדר לדחיית גיוסם של תלמידי ישיבות, הוחלט לבדוק את האפשרות לרכז את הטיפול בנושא במסגרת ארגונית אחת, אשר תרכז את הסמכויות של חמש לשכות הגיוס.

7. לדחיית הגיוס של תלמידי ישיבות, ש"תורתם אומנותם", שפירושה המעשי ברוב המקרים הוא שחרור משירות ביטחון, יש הד ציבורי רב. הסוגיה גם נידונה מספר פעמים בבית המשפט העליון, במסגרת עתירות לבית המשפט הגבוה לצדק. גם בכנסת נידון הנושא, וועדת חוץ וביטחון מינתה ועדת משנה, כדי לברר את הסוגיה ולהציע הצעות.

מאז הסכימו ביניהם מייסדי המדינה על דחיית גיוסם של תלמידי ישיבה משירות ביטחון, על מנת ש"נר התורה לא יכבה", השתנו פני הדברים תכלית שוני. אז דובר בכ-400 תלמידים לשנה, אך כיום אין מכסה שנתית, ומספרם של תלמידי הישיבה דחויי גיוס בפועל עמד בסוף מארס 1988 על 18,350. בזמנו דובר על מספר מוגבל של תלמידים, ואילו כיום משוחרר כל תלמיד ישיבה ש"תורתו אומנותו", בתנאים שפורטו לעיל.

הביקורת העלתה, שאין פיקוח מניח את הדעת על ביצוע תנאי ההסדר כהלכתם. אין מידע שוטף, סדיר ושלם על מעבר תלמידים משיבה לישיבה, ואין פיקוח יעיל אם תלמידי הישיבות הנהנים מההסדר אינם עוסקים בעבודה אחרת בשכר. יתר על כן, הצבא אינו אוכף במידה מספקת את ההתייצבות של תלמידי הישיבה במועד לשם חידוש דחיית הגיוס. אין, לדעת הביקורת, הצדקה להתייחס בסלחנות לזלזול בתנאי ההתייצבות במועד.

דחיית גיוסם של תלמידי הישיבות זכתה להד ציבורי רחב וגם נידונה מספר פעמים בבית המשפט הגבוה לצדק. עד כה העתירות נדחו. לאחרונה בבג"צ 910/86³ הוסבר, כי לשר הביטחון סמכות ליתן דחיית שירות לתלמידי ישיבה, וכי ההסדר בעניין זה איננו בלתי חוקי, וכי לא הוכח ששר הביטחון פעל בחוסר סבירות קיצוני. עם זאת מצאו שופטי בית המשפט העליון להעיר, שיש צורך בבחינה חדשה ונוספת של הנושא, על רקע צורכי הביטחון המשתנים; וכי יתכן שבעתיד יגיעו מימדי הדחיות לכדי שיקול רציני באשר לסבירות גישתו של שר הביטחון, עד כדי הצדקה להתערבותו של בית המשפט. הנשיא שמגר אף הדגיש, כי מן הבחינה העניינית, ההסדר הקיים הוא בלתי מניח את הדעת, וקשה להשלים עימו, וכי פטור של אלפי צעירים משירות צבאי איננו נושא שיכול לרדת מסדר היום; וכי אין בקביעה על תוקפו המשפטי של ההסדר, כדי לפטור את הרשות המבצעת מן החובה להוסיף ולבחון מעת לעת את המשמעות של הענקת פטור למספרים הולכים וגדלים של יוצאי צבא.

גם הכנסת נדרשה לעניין זה. ועדת חוץ וביטחון אף מינתה ועדת משנה מטעמה "לבחינה מחודשת של הפטור מגיוס של בחורי הישיבות". הוועדה דנה, ואף הגיעה למסקנות, והמליצה המלצות. הוועדה המליצה על דרכים לשילוב תלמידי הישיבות לשירות בצה"ל, תוך הסדר עניין לימודיהם. כמו כן המליצה הוועדה לפטור משירות מדי שנה כ-200 תלמידי ישיבה מצטיינים, כדי שימשיכו את לימודיהם ללא הפסקה. בסיכום של הוועדה נאמר, בין היתר "הוועדה קובעת, כי ההסדר לשחרור תלמידי הישיבות משירות בצה"ל, הנתון לשיקול דעתו של שר הביטחון, על פי סעיף 36 לחוק שירות הביטחון, יסודו בשחרור מספר מצומצם ומוגבל ביותר של תלמידי ישיבות; עם השנים, ובמיוחד בשנים האחרונות, כאשר מספר השחרורים הגיע לממדים ולהיקף של רבבות, אין מנוס מבחינה מחודשת של ההסדר ותוקפו". הוועדה אף פנתה לשר הביטחון, ליזום בהקדם חוק, שיסדיר את שירות תלמידי הישיבות בצה"ל. המלצות הוועדה לא נידונו עד כה בוועדת חוץ וביטחון של הכנסת.

לדעת הביקורת מן הראוי, שבחינה מחודשת של הנושא אכן תיערך, וכי הנושא יידון בכנסת, מתוך הכרה בחשיבותו הציבורית הרבה.

3 רסלר ואח' נ. שר הביטחון, פסקי דין כרך מב' חלק שני, עמ' 441.

העסקת אנשי צבא בתקופת חופשת הפרישה מצה"ל

ריכוז ממצאים

התעשייה האזרחית והתעשייה הצבאית מעסיקות קצינים עוד בהיותם בתקופה של חופשת הפרישה מצה"ל, שבגינה הם מקבלים שכר מצה"ל. בדיקה מדגמית שנערכה בתעשייה האזרחית ובתעשייה הצבאית העלתה מקרים שבהם זכו קצינים כאלה לתמורה כספית בגין תקופה זו, בניגוד לפקודות הצבא.

על מתן התמורה הכספית סוכם בין הקצינים לבין התע"א או התע"ש, על פי נהלים מיוחדים שקבעו התעשיות, ושעומדים בניגוד לפקודות הצבא.

בהתאם לחוק שירות הקבע בצבא הגנה לישראל (גמלאות) (נוסח משולב), התשמ"ה-1985, ניתן לסיים שירותו של חייל המשרת לפי התחייבות לשירות קבע, ולאפשר פרישתו לקצבה, בין היתר, אם פוטר משירות קבע כשהוא בגיל ארבעים או יותר, לאחר תום עשר שנות שירות; במקרים שבהם הפרישה היא מחמת מצב בריאותו של החייל, יכול מועד פרישתו להיות לפני גיל 40, בסייגים הכתובים בחוק.

על מנת להכין את חייל הקבע הפורש לקצבה לחיים האזרחיים, מאפשר לו צה"ל חופשת פרישה בתשלום, לצורך קליטתו בעבודה אזרחית או לשם השתלמות, במידת הצורך, לקראת פרישתו.

בפקודות מטכ"ל ובקובץ הוראות קבע של אגף כוח אדם במטכ"ל (להלן - אכ"א) נקבעו כללים בנוגע לחופשת הפרישה של חיילי הקבע ותנאי שירותם בתקופה זו. בכללים ובהוראות האמורים נקבעה התקופה של חופשת הפרישה שלושה עד 12 חודשים, בהתאם לדרגת הקצין ולהשכלתו. בתקופה זו הוא זכאי לשכר מלא של חייל בדרגתו המוצב ביחידה.

בפקודות מטכ"ל נקבע, שחייל בשירות קבע הנמצא בחופשת פרישה רשאי לעסוק בעבודה פרטית, רק אם קיבל לכך היתר מאת עוזר ראש מינהל הסגל (להלן - מנה"ס). כ"עבודה" הוגדרו בפקודה זו, בין היתר, עבודה או עיסוק, שנהוג לקבל עבורם שכר או תמורה. עוד נקבע, שחייל בשירות קבע המבקש לעבוד בשכר בחופשת הפרישה שלו, יוכל לבקש לקצר חופשת הפרישה ולהקדים את מועד שחרורו; שכרו ישולם לו במקרה כזה עד למועד שחרורו.

לצורך קבלת היתר לעבודה פרטית בעת חופשת הפרישה, על החייל להגיש בקשה, שבה יציין, בין היתר, הפרטים בדבר מקום העבודה שלגביו מבוקש ההיתר; הקשר בין תפקידיו האחרונים בצה"ל לבין מקום העבודה המיועד; הצהרה שקיבל הדרכה ממחלקת פרישה במנה"ס על המותר והאסור בנושא עבודה פרטית בעת חופשת הפרישה, ובנוגע להוראות חוק שירות הציבור (הגבלות לאחר פרישה), התשכ"ט-1969.

ב"היתר עבודה פרטית", הניתן לחייל על ידי מחלקת פרישה במנה"ס, והנמסר למקום העבודה האזרחי שבו מתחיל החייל לעבוד במהלך חופשת הפרישה, מצוינים, בין היתר, התפקיד ופרטי המעביד ונאמר, כי "אינך רשאי לקבל שכר במקום עבודתך כל עוד לא שוחררת משירות קבע, ואתה ממשיך לקבל משכורת מצה"ל".

בחודשים ינואר עד יולי 1988, לסירוגין, ערך משרד מבקר המדינה בדיקה מדגמית של קליטת קציני צה"ל במפעל מב"ת של התעשייה האזרחית (תע"א), בחברת אל"א תעשיות אלקטרוניות בע"מ,

שהיא חברה בת של תע"א, בתעשייה הצבאית (תע"ש) - שהיא יחידת סמך של משרד הביטחון, באכ"א ובמינהל הסגל הכפוף לו.

הביקורת העלתה בכמה מקרים, שקצינים שעבדו במפעלים אלה בתקופה של חופשת הפרישה קיבלו תמורה כספית. כאמור, קבלתה של תמורה נאסרה בהוראות הצבא כל עוד לא שוחררו הקצינים משירות הקבע, והם ממשיכים לקבל את משכורתם מצה"ל. על הסדרים אלה סוכם בין הקצינים לבין המפעלים במהלך המו"מ לקליטתם, והם נכללו מלכתחילה בתנאי העסקתם. במקרים אחדים היו סיכומים בדבר הסדרים כאלה, והם לא מומשו.

עוד העלתה הביקורת, כי לתעשייה האווירית ולתעשייה הצבאית נהלים פנימיים מיוחדים הנוגעים להעסקת קצינים בתקופת חופשת פרישתם מצה"ל. הנהלים מפרטים את אופן הזקיפה של תקופת העבודה במהלך חופשת הפרישה לימי חופשה.

תעשייה אווירית

זקיפת ימי עבודה והמתם לימי חופשה

בתעשייה האווירית קיים נוהל מנובמבר 1978, בחתימתו של מנהל ארגון כוח אדם ומינהל, בנושא "העסקת קציני צה"ל בכירים בחברה בתקופת שחרור מצה"ל". בנוהל צוין, שבתקופת חופשת השחרור מקבלים הקצינים משכורת מצה"ל, וצוברים זכויות לעניין חישוב גמלאות מצה"ל. קצינים כאלה המתחילים לעבוד בחברה, לא יקבלו בתקופת חופשת השחרור משכורת מהחברה, ושעות עבודתם יירשמו במלואן לזכות חשבון חופשתם השנתית; שעות אלה יעמדו לזכותם כדין יתרת חופשה שנתית אחרת. תקופת שירותם בצה"ל לא תובא בחשבון לעניין חישוב זכויות מהחברה, למעט לעניין חישוב מכסת הבראה.

נבדקו תיקיהם של 30 קצינים מדרגת רס"ן ומעלה, שנקלטו בשנים 1980 עד 1987 במב"ת ובאלת"א במהלך חופשת פרישתם מצה"ל, ושעבדו עדיין במועד הביקורת. 13 מבין קצינים אלה זכו לתמורה כספית עבור תקופת עבודתם בתעשיות בניגוד לפקודות הצבא כלהלן:

1. ל-13 הקצינים הומרו שעות העבודה לשעות חופשה מיידי לאחר סיום חופשת הפרישה. הזיכוי שקיבלו הסתכם ב-222 עד 2,006 שעות. שמונה מתוך 13 הקצינים פדו 150 עד 500 שעות בסכומי כסף שנעו בין 2,494 ש"ח לבין 9,140 ש"ח, בערכים של מאי 1988. פדיון החופשה נעשה בחמישה מהמקרים בין חודש לבין חצי שנה לאחר סיום תקופת חופשת הפרישה, ועל כן הוא מתייחס ישירות לתקופת חופשת הפרישה.

יתכן שהקצינים האחרים נמנעו מלפדות את שעות החופשה, מפני שקיימת האפשרות לנצלן בשלב מאוחר יותר, ואז לזכות בשכר הכולל כמעט את כל התשלומים הנלווים, שאינם משולמים בעת פדיון שעות.

2. תשעה מתוך 13 הקצינים זכו בגין עבודתם בחופשת הפרישה גם בשעות חופשה רגילות, שכמותן ניתנות לעובד מן המניין, וכך זכו עד כדי 126 שעות לעובד.

3. שני קצינים הקדימו את מועד שחרורם מצה"ל, כדי שיהיו זכאים לשכר במקום העבודה במפעל, אך גם הם זוכו בשעות חופשה בגין עבודתם בחופשת הפרישה המקוצרת, עד שחרורם מצה"ל.

4. בשני מקרים, תקופת חופשת הפרישה, שבגינה זוכו הקצינים בשעות חופשה, הייתה דרושה להם ביחד עם חופשה ללא תשלום שקיבלו בהמשך, כדי שבפרק זמן זה יגיעו לגיל 40, ויהיו זכאים לגמלאות מצה"ל. קצינים אלה ניצלו איפוא זכות שניתנה להם לשהייה נוספת בצה"ל, לשם קבלת תמורה, בניגוד לפקודות הצבא בסיוע תע"א.

הסדרים כספיים אחרים

במספר מקרים התחייבה יחידת התעסוקה של תע"א, בסיכומיה עם הקצינים על תנאי קליטתם במפעליה, כי זכאותם להפרשות של תע"א לקרן השתלמות תהיה החל מיום תחילת עבודתם, שחל בתקופת חופשת הפרישה, ולא לאחר החופשה ושחרורם מצה"ל.

הביקורת העלתה, שבשניים מהמקרים מומשה ההבטחה. לאחר גמר חופשת הפרישה של הקצינים כללה תע"א בהפרשותיה עבורם לקרן השתלמות סכומים בתחולה למפרע בגין התקופה בה היו עדיין בחופשת הפרישה. לתקופה זו אסור היה לה להעניק להם הטבה כספית, ולהם אסור היה לקבלה, לפי פקודות הצבא.

מהנאמר לעיל עולה, כי בנוגע לאותה תקופה נהנו הקצינים מהפרשות לקרנות בשיעור של 7.5% משכרם הן מצה"ל והן מהתע"א.

תע"א הסבירה, שהפעולות שנקטה בגיוס אנשי צבא בחופשת פרישה נעשו מתוך ראייה ממלכתית של הנושא, וכדי למשוך למפעלה היצרני עובדים בעלי כישורים טובים, שבהכשרתם הושקעו אמצעים ציבוריים, מהר ככל האפשר. מתן ההטבות יצר תמריץ לקליטתם. עם זאת ציינה תע"א, שהימנעות מזיכוי בשעות חופשה כמתואר אומנם הייתה תואמת את הוראות הצבא, אך הייתה מהווה הפרה של חוק שכר מינימום, עקב אי-תשלומן לתקופת העסקתם של הקצינים במפעל.

הביקורת העירה, כי בהיות התעשייה האזרחית מודעת להתחייבות המפורשת כלפי צה"ל, שנטל על עצמו החייל בתקופת חופשת הפרישה, היה עליה לבוא בדברים עם הגורמים הנוגעים בדבר בצה"ל, על מנת לבחון ביחד עמם את אפשרויות ההעסקה בדרך שתעלה בקנה אחד עם הוראות החוק ועם הוראות הצבא גם יחד. משלא עשתה כן, סייעה התע"א לחייל בידועין להפר את פקודות הצבא ואת התחייבותו לצבא, שהיוותה תנאי שבלעדיו אין לצאת לחופשת פרישה, ואיפשרה לו לקבל כפל תשלום כמתואר.

בעקבות הביקורת פרסם הסמנכ"ל לכוח אדם ומינהל של תע"א בדצמבר 1988 הוראה שביטלה את קודמתה משנת 1978 וקבעה, שככלל לא יועסק בתע"א קצין צה"ל בתקופת חופשת הפרישה מצה"ל. במקרים מיוחדים ובאישור הסמנכ"ל לכוח אדם ומינהל, תותר העסקה כזו כחריג, אם בין היתר הקצין אינו מקבל משכורת והטבות אחרות מתע"א, אינו מזוכה בשעות חופשה בגין עבודתו בחברה, ואם בידיו היתר בכתב מצה"ל לעבודה בתקופת חופשת הפרישה.

התעשייה הצבאית

הביקורת העלתה, כי גם בתע"ש קיים נוהל, מינואר 1987, מאושר על ידי מנהל אגף מינהל וכוח אדם בתע"ש, בדבר "העסקת קצינים או נגדים בתקופת חופשת הפרישה משירות קבע בצה"ל". על פי הנוהל, תקופת עבודתם בתע"ש של קצינים בעת חופשת הפרישה מצה"ל, נרשמת כימי חופשה צבורה. בנוהל נאמר, כי משוחררי צה"ל משירות קבע הנמצאים בחופשת פרישה מצה"ל, ומקבלים היתר מצה"ל לעבוד בחופשה בתע"ש, אינם רשאים לקבל שכר בתקופת החופשה. אולם לאחר עבודה בתע"ש במשך תקופה של חמש שנים לפחות, יהיו זכאים בפועל לימי חופשה צבורה בגין עבודתם האמורה בתע"ש בעת חופשת הפרישה מצה"ל. בד בבד נקבע שחופשה צבורה זו לא תעלה על 90 יום.

נבדקו תיקיהם של 20 קצינים בדרגת רס"ן ומעלה, שנקלטו בתע"ש בשנים 1980 עד 1988, ושהחלו עבודתם בעת היותם בחופשת הפרישה מצה"ל. בבדיקה הועלו שבעה מקרים, בהם הופעל הנוהל בדרכים שונות, ובעטיו של נוהל זה הפרו הקצינים את פקודות הצבא.

להלן פירוט המקרים שנבדקו:

1. תשעה מקרים מתייחסים לקצינים, שבמועד הביקורת הסתיימה תקופה של חמש שנים מתחילת עבודתם בתע"ש, שחלה תקופת חופשת פרישתם. אחד הקצינים זוכה בינואר 1987 ב-1,026 שעות

תמורת עבודתו בחופשת הפרישה מנובמבר 1980 עד אפריל 1981 לפי תשע שעות לכל יום עבודה. זיכוי זה הוא עבור 114 ימי עבודה, בניגוד לנוהל של תע"ש שקובע כזכור תקרה של 90 ימי עבודה. בתיקהם האישיים של שמונת הקצינים הנותרים לא נמצא תיעוד המצביע על מתן תמורה עבור העסקתם בתקופת חופשת הפרישה.

2. אשר ל-11 הקצינים האחרים, עדיין לא חלפו במועד הביקורת חמש שנים להעסקתם בתע"ש. בנוגע לחמישה מהם לא נמצא תיעוד למתן תמורה עבור עבודה בתקופת הפרישה. בתיקי ששת הקצינים הנותרים נמצא תיעוד על סיכומים בדבר זיכויים בחופשה באופנים שונים כתמורה לעבודתם בתקופת חופשת הפרישה. לשניים מהם ניתנה אפשרות לצאת לחופשה כבר בשנת עבודתם הראשונה, בנימוק שיעמדו לרשותם בעתיד שעות חופשה רבות כתוצאה מעבודתם במהלך חופשת הפרישה.

3. במקרה נוסף הגיש קצין תביעה נגד תע"ש לבית הדין האזורי לעבודה לתשלום שהובטח לו, לדבריו, עבור עבודתו בחופשת הפרישה. הקצין הסתמך על מסמכים של תע"ש המצביעים על הבטחה שניתנה לו לזכותו בשעות חופשה תמורת עבודתו בתקופת חופשת הפרישה. תע"ש טענה, שיש לדחות את התביעה שכן מדובר במסמך פנימי גרידא, ואין קצין רשאי לקבל שכר עבור העסקתו בתקופה הקודמת לשחרורו משירות הקבע, כאשר עודנו ממשיך לקבל שכר מצה"ל. כנראה לאחר שהתברר לתע"ש שעמדתה קלושה, היא הגיעה לפשרה בדבר גובה התשלום לקצין התובע. גם לאחר מקרה זה המשיכה תע"ש להתחייב לתת תמורה לקצינים בעד עבודתם בחופשת הפרישה.

תע"ש הסבירה, שעל מנת לאפשר קליטת עובדים בעלי ידע ייחודי שרכשו בתקופת שירותם בצה"ל, היא נאלצה בלית ברירה להגיע עימם להסדרים בדבר זיכוי חופשה במועד עתידי. מוצא זה הוא לדעתה בגדר הרע במיעוטו, לעומת הנעשה במקומות אחרים. התע"ש ציינה שיש להגיע להסדר מוסדי אחיד, שיחייב את אנשי צה"ל ואת הגופים הקולטים אותם, וכך ליצור תנאים שווים בהתמודדות על גיוסם.

בבקשה להיתר עבודה פרטית במהלך חופשת פרישה מצה"ל מצהיר המבקש, שפקודות הצבא בנושא זה ידועות לו, וכי יפעל בהתאם. אמירה זו מקפלת בתוכה, בין היתר, הצהרה על ידיעה, שאין המבקש רשאי לעסוק בעבודה בשכר, אלא אם כן יוקדם בד בבד שחרורו מצה"ל בהתאמה. מטרת הוראות הצבא בנושא חופשת פרישה היא לתת לחייל לקראת סיום שירותו שהוא למצוא מקום עבודה מתאים בחוץ, אך תוך מניעת הכנסות כפל, מצה"ל ומעבודה אחרת, שכן חופשת הפרישה כלולה בתקופת השירות בשכר.

מתוצאות הביקורת עולה, שישנם קצינים המקבלים עבור עבודתם בתע"א ובתע"ש בעת חופשת פרישתם מצה"ל תמורה כספית המשולמת להם בדיעבד, רק אחרי גמר חופשת פרישתם מצה"ל. עד אז מקיימים קצינים אלה למראית עין את ההוראות של הצבא, ומקבלים כביכול שכר מצה"ל בלבד. התשלום בדיעבד מבוצע על פי נוהלים פנימיים של המעסיק (תע"א ותע"ש).

לדעת הביקורת, יש בתשלום הכפל, ולו גם בדיעבד, משום הערמה על פקודות הצבא והשגת מטרה אותה ביקשו הפקודות למנוע, של תשלום כפל משך חופשת הפרישה. התשלום בדיעבד אינו מתיישב עם המוצהר בבקשה להיתר, ומהווה הפרה בוטה של פקודות הצבא, בסיוע המעסיק, הגובלת בעבירה של מתן הצהרה כוזבת ו"קבלת דבר" - היתר לעבודה פרטית ושכר מצה"ל - ב"מרמה". היה על התע"א והתע"ש לבוא בדברים עם הגורמים הנוגעים בדבר בצה"ל, על מנת לבחון ביחד עימם אפשרויות העסקה בדרך שתעלה בקנה אחד עם הוראות החוק ועם הוראות הצבא גם יחד.

העובדה שמתוך 50 המקרים שנבדקו בביקורת הנוכחית, 30 בתע"א ו-20 בתע"ש, נמצאו 20 מקרים כמתואר לעיל - 13 בתע"א ו-7 בתע"ש - מצביעה שאין אלה מקרים בודדים של התנהגות

פסולה, אלא תופעה, ולא רק במפעלים שבהם נערכה הביקורת. לכן מן הדין היה לשים לה קץ בעודה באיבה. עתה יש לתקוף אותה במרץ ולעוקרה משורש. לשם כך עמדה הביקורת על הצורך לנקוט בפעולות הבאות:

1. ביטול נהלים פנימיים במוסדות ובגופים כלשהם בדבר הסדרים כספיים לקצינים המועסקים בתקופת חופשת פרישתם מצה"ל.

2. על צה"ל לציין במפורש, הן בנוסח הבקשה להיתר והן בהיתר לעבודה פרטית בעת חופשת פרישה, כי אין הקצין מקבל, וגם לא יקבל בדיעבד, לאחר חופשת הפרישה בכל דרך שהיא, כל הטבה הנובעת מתקופת העבודה במהלך חופשת הפרישה, וכי ידוע למבקש, שהפרת הצהרה מפורשת כזאת היא עבירה על פקודות הצבא וגם עבירה פלילית של קבלת דבר במרמה.

3. על צה"ל לחייב את הקצין להחתים גם את המפעל המעסיק - כתנאי למתן היתר עבודה - על התחייבות שהעסקתו תהא ללא שכר, בין מראש ובין בדיעבד ובכל דרך שהיא, וכי יפעל בהתאם להוראות הצבא הידועות לו.

הסדר זה גם יבטיח שהתמודדות בין הגורמים השונים על קליטתו של כוח האדם הפורש מצה"ל, תהיה בתנאים שווים מבחינת תנאי העסקתם בחופשת הפרישה.

4. על צה"ל להחיל את העקרונות שצוינו לעיל גם על קצינים שגילם למטה מ-40 היוצאים לחופשת פרישה ולחופשה ללא תשלום, מההיבט של מניעת עבירה על פקודות הצבא, כאשר הם מוצאים מקום עבודה מתאים, תוך כדי צבירת זכות לגמלאות מצה"ל.

5. במפעלים אלת"א ומב"ת של תע"א מוענקות מדי חודש שעות חופשה לעובד חדש, הנכלל במערכת הממוחשבת, לרבות קצינים המועסקים בתקופת חופשת הפרישה. יש לבטל פעולה זו בנוגע לקצינים אלה בתקופת החופשה כאמור.

6. דרושה הקפדה, שההפרשות של המפעל לקרנות ההשתלמות עבור קצינים ייעשו רק לאחר שחרורם הסופי מצה"ל, ולא בגין חופשת הפרישה.

נודעת חשיבות ציבורית לקליטתם של קציני צה"ל, שפרשו מן השירות, במוסדות ובמפעלים, אך ניתן לעודד תהליך זה בדרך שתמצא ביטוי מפורש בפקודות הצבא ותעלה בקנה אחד עם הוראות החוק.

בתשובתו להערות הביקורת הודיע אכ"א למשרד מבקר המדינה, כי אכן יש מקום לבצע שינויים בנושא. צה"ל מינה ועדה לבחינת הנושא, כולל המלצות הביקורת. מסקנות הוועדה והמלצותיה הוגשו לראש אכ"א בינואר 1989, והוא יקבע את הפעולות שיינקטו בעקבות ממצאי הביקורת.

ממצאי מעקב

מניעת השימוש בסמים בצה"ל

דו"ח שנתי 37, עמ' 1138

הביקורת בנושא מניעת השימוש בסמים בצה"ל נערכה בחודשים אפריל עד אוגוסט 1986, ופורסמה בדו"ח שנתי 37 של מבקר המדינה, עמ' 1138.

הביקורת נערכה במפקדת קצין רפואה ראשי (מקפ"ר), במפקדת קצין חינוך ראשי (מקח"ר), במשטרה צבאית חוקרת (מצ"ח), במחלקת ביטחון שדה (מחב"ש) ובפרקליטות הצבאית

פסולה, אלא תופעה, ולא רק במפעלים שבהם נערכה הביקורת. לכן מן הדין היה לשים לה קץ בעודה באיבה. עתה יש לתקוף אותה במרץ ולעוקרה משורש. לשם כך עמדה הביקורת על הצורך לנקוט בפעולות הבאות:

1. ביטול נהלים פנימיים במוסדות ובגופים כלשהם בדבר הסדרים כספיים לקצינים המועסקים בתקופת חופשת פרישתם מצה"ל.

2. על צה"ל לציין במפורש, הן בנוסח הבקשה להיתר והן בהיתר לעבודה פרטית בעת חופשת פרישה, כי אין הקצין מקבל, וגם לא יקבל בדיעבד, לאחר חופשת הפרישה בכל דרך שהיא, כל הטבה הנובעת מתקופת העבודה במהלך חופשת הפרישה, וכי ידוע למבקש, שהפרת הצהרה מפורשת כזאת היא עבירה על פקודות הצבא וגם עבירה פלילית של קבלת דבר במרמה.

3. על צה"ל לחייב את הקצין להחתים גם את המפעל המעסיק - כתנאי למתן היתר עבודה - על התחייבות שהעסקתו תהא ללא שכר, בין מראש ובין בדיעבד ובכל דרך שהיא, וכי יפעל בהתאם להוראות הצבא הידועות לו.

הסדר זה גם יבטיח שהתמודדות בין הגורמים השונים על קליטתו של כוח האדם הפורש מצה"ל, תהיה בתנאים שווים מבחינת תנאי העסקתם בחופשת הפרישה.

4. על צה"ל להחיל את העקרונות שצוינו לעיל גם על קצינים שגילם למטה מ-40 היוצאים לחופשת פרישה ולחופשה ללא תשלום, מההיבט של מניעת עבירה על פקודות הצבא, כאשר הם מוצאים מקום עבודה מתאים, תוך כדי צבירת זכות לגמלאות מצה"ל.

5. במפעלים אלת"א ומב"ת של תע"א מוענקות מדי חודש שעות חופשה לעובד חדש, הנכלל במערכת הממוחשבת, לרבות קצינים המועסקים בתקופת חופשת הפרישה. יש לבטל פעולה זו בנוגע לקצינים אלה בתקופת החופשה כאמור.

6. דרושה הקפדה, שההפרשות של המפעל לקרנות ההשתלמות עבור קצינים ייעשו רק לאחר שחרורם הסופי מצה"ל, ולא בגין חופשת הפרישה.

נודעת חשיבות ציבורית לקליטתם של קציני צה"ל, שפרשו מן השירות, במוסדות ובמפעלים, אך ניתן לעודד תהליך זה בדרך שתמצא ביטוי מפורש בפקודות הצבא ותעלה בקנה אחד עם הוראות החוק.

בתשובתו להערות הביקורת הודיע אכ"א למשרד מבקר המדינה, כי אכן יש מקום לבצע שינויים בנושא. צה"ל מינה ועדה לבחינת הנושא, כולל המלצות הביקורת. מסקנות הוועדה והמלצותיה הוגשו לראש אכ"א בינואר 1989, והוא יקבע את הפעולות שיינקטו בעקבות ממצאי הביקורת.

ממצאי מעקב

מניעת השימוש בסמים בצה"ל

ד"ח שנתי 37, עמ' 1138

הביקורת בנושא מניעת השימוש בסמים בצה"ל נערכה בחודשים אפריל עד אוגוסט 1986, ופורסמה בד"ח שנתי 37 של מבקר המדינה, עמ' 1138.

הביקורת נערכה במפקדת קצין רפואה ראשי (מקפ"ר), במפקדת קצין חינוך ראשי (מקח"ר), במשטרה צבאית חוקרת (מצ"ח), במחלקת ביטחון שדה (מחב"ש) ובפרקליטות הצבאית

הראשית (מפצ"ר). הביקורת התייחסה בעיקר לנושאים הבאים: ועדת סמים, שמונתה בצה"ל בראשות קצין רפואה ראשי, ואשר הייתה אמורה להתכנס לפחות אחת לשלושה חודשים, התכנסה שלוש פעמים בלבד מ-1983 עד 1986; מאז 1980 לא היו בידי צה"ל נתונים, המתבססים על סקר כללי, בדבר היקף המשתמשים בסמים, מוקדי השימוש בהם והמאפיינים של צרכני הסמים; בשנים 1984 ו-1985 היה שיעור דגימות השתן החיוביות, המעידות על שימוש בסמים, 9.5% ו-6.3% בהתאמה; לא עודכנו אמות המידה לגיוס צרכני סמים לצה"ל; בידי צה"ל לא הייתה רשימה של כלל נוטלי האדולן, רשימה כזו הייתה מצויה בידי משרד הבריאות. צה"ל לא העביר מידע על חיילים, ששוחררו משירות ביטחון עקב נטילת סמים, לידיעת גורמים אזרחיים, כמו משרד הבריאות או משטרת ישראל; לא היו קשרי עבודה בין ועדה מייעצת במפקדת קצין שלישות ראשי לבין מפקדת קצין רפואה ראשי; הועלו ליקויים באופן היערכות מצ"ח לביצוע פעולות מניעה ולשימוש במידע מודיעיני לשם תכנון פעולות אלה; לא נקבע נוהל של העברת מידע המצוי במינהל גיוס למצ"ח, בדבר מועמדים לשירות ביטחון, שנטלו סמים והוחלט לגייסם; מדור סמים במצ"ח מיעט לערוך חקירות סמויות.

באוגוסט 1988 ערך משרד מבקר המדינה מעקב, שתכליתו לבדוק באיזו מידה תוקנו הליקויים, שהועלו בדו"ח שנתי 37.

אלה ממצאי המעקב:

המעקב העלה, כי הליקוי בדבר תדירות כינוסה של ועדת הסמים בצה"ל תוקן. ועדה זו, בראשות קצין רפואה ראשי, התכנסה שלוש פעמים במהלך שנת העבודה 1987 ופעמיים - ב-1988. מאחר שקצין רפואה ראשי מונה בתחילת 1987 לנציג מערכת הביטחון בוועדה הבינמשרדית שבמשרד ראש הממשלה, ועדה שמתכנסת אף היא כל שלושה חודשים, הוחלט לשנות את תדירות כינוסה של ועדת הסמים בצה"ל לפעמיים בשנה, כפי שבוצע ב-1988.

השימוש בסמים

1. במעקב התברר, כי אגף כוח אדם במטה הכללי (אכ"א) הגיע למסקנה, שאין מקום לעריכת סקר כולל בדבר היקף המשתמשים בסמים, כיוון שהמידע המתקבל מסקר שנתי מדגמי על שימוש בסמים, שעורכת מקרפ"ר בבסיס קליטה ומיון בקרב החיילים ביום שחרורם מצה"ל, הוא מספיק כדי לאמוד את היקף הבעיה. עוד התברר, כי בהשוואה לביקורת הקודמת, הורחב סקר זה, ונוספו בו נתונים על מאפייני אוכלוסיית הנדגמים. אכ"א הודיע למשרד מבקר המדינה בדצמבר 1988, כי במסגרת הרשות למלחמה בסמים גובש, ביוזמת צה"ל, מחקר מקיף בדבר היקף המשתמשים בסמים בקרב אוכלוסיית המדינה. במסגרת סקר זה, שיערך בשנים 1989 - 1990, ייערך גם סקר בצה"ל.

2. במסגרת פעילות מנע בנושא סמים עורכת מצ"ח בדיקות לאיתור סמים ביחידות צה"ל על פי תכנית שנתי, שבה מושם דגש על יחידות שהוגדרו כיעדים מודיעיניים. בבדיקות אלה נוטלת מצ"ח דגימות שתן מהחיילים ביחידות ומחיילים החשודים כצרכני סמים. המעקב העלה, כי על פי בדיקות לאיתור סמים, שערכה מצ"ח, חלה ירידה בהיקף המשתמשים בחשיש בצה"ל. מנתוני המעבדה לתרעולה על צריכת סמים בשנת העבודה 1986 עולה, כי בשנה זו נדגמו בצה"ל 9,041 חיילים (עלייה של כ-22% בהיקף הדגימה לעומת תקופה מקבילה שנה קודם לכן). אותרו 452 חיילים שהשתמשו בחשיש, שהם כ-5% מהאוכלוסייה שנדגמה, לעומת 6.3% ב-1985, ו-9.5% ב-1984, אליהן התייחסה הביקורת הקודמת. מגמת הירידה בהיקף המשתמשים בסמים הסתמנה גם מסיכום תוצאות הסקר המדגמי שערכה מקרפ"ר בבסיס קליטה ומיון ב-1986. בשנת העבודה 1987 נדגמו בצה"ל 8,664 חיילים, 171 מדגימות השתן נמצאו חיוביות לחשיש (2%).

ביוני 1988 ערכה מצ"ח פעילות מוגברת, על מנת לבחון אם חל שינוי בתופעת השימוש בסמים בצה"ל. באותו חודש נלקחו 1,540 דגימות שתן אקראיות מחיילים ביחידות רבות. 16 דגימות (כ-1%) בלבד נמצאו חיוביות. מנתוני דגימות השתן בשנים 1986 עד 1988 התברר, כי הסם העיקרי בשימוש על ידי חיילי צה"ל הוא חשיש, והשימוש בסמים קשים בצה"ל הוא שולי ביותר.

לדעת מקרפ"ר יש לייחס את הירידה בשימוש בסמים בעיקר להרתעה הנובעת מפסק דינו של בית המשפט העליון בשבתו כבית משפט גבוה לצדק (בג"צ 27/86; 129/86⁴), אשר ניתן ב-1.9.86, ולפיו ניתן להרשיע בעבירה של שימוש בסם מסוכן על סמך בדיקה של דגימת שתן, ללא צורך בהוכחה נוספת; גם יציאת צה"ל מלבנון בקיץ 1985 צמצמה, לדעת מקרפ"ר, את החשיפה לחשיש. לדעת סגן מפקד מצ"ח, העלאת סף הגיוס של המתגייסים לצה"ל (ראה להלן) הביאה לירידה במספר החיילים צורכי החשיש.

הסברה

במפקדת קצין חינוך ראשינבנתה, בשיתוף עם מקרפ"ר ומחלקת מדעי התנהגות באכ"א, תכנית הסברה למדיניות האכיפה של צה"ל בנושא סמים. באוגוסט 1987 אישר ראש אכ"א את הפעלתה החל מינואר 1988, אך באוגוסט 1988 העלה המעקב, כי מערך ההסברה לא הופעל עדיין. אכ"א הודיע למשרד מבקר המדינה, בדצמבר 1988, כי קצין חינוך ראשי חויב לממש את התכנית החל מתחילת 1989.

גיוס ושחרור נוטלי סמים

1. הביקורת הקודמת העלתה כי לא עודכנו אמות המידה לגיוס צרכני סמים לצה"ל. המעקב העלה, כי מינהל גיוס עדכן בספטמבר 1986 את שיטת הניקוד הפלילי למיועדים לשירות בטחון בעלי עבר פלילי, ובכללם צרכני סמים. עיקרה של השיטה הוא שקלול המפתח של עבר פלילי, ומתן ניקוד יתר לעבירות סמים חוזרות. כתוצאה מההחמרה בצבירת הניקוד, חל גידול של כ-50% במספר הפטורים מגיוס לצה"ל בגלל היותם צרכני סמים, בהשוואה למספר הפטורים, מאותה סיבה, בביקורת הקודמת.

2. הביקורת הקודמת העלתה, כי אין בידי צה"ל רשימה של כלל נוטלי אדולן, כפי שרשימה כזו מצויה בידי משרד הבריאות. משרד הבריאות בחוות דעת של הפרקליטות הצבאית הראשית מאוגוסט 1987, נקבע שאין מניעה להעברת מידע לצה"ל על אנשי מילואים, הצורכים אדולן, לשם קביעת כושרם לשירות ביטחון. המעקב העלה, כי לא נקבע עדיין נוהל להעברת מידע בין צה"ל לבין שירותי בריאות הנפש במשרד הבריאות, בתחום הקשור לשימוש בסמים, כולל נוטלי אדולן. צה"ל פנה למשרד הבריאות, אך הנושא לא הוסדר. בפברואר 1989 הודיע משרד הבריאות, כי עניין העברת המידע על צרכני סמים בין הרשויות המטפלות בנושא זה, לרבות צה"ל, יבוא על פתרונו במהלך השנה הקרובה, במסגרת הרשות למלחמה בסמים, זאת בכפוף לסייגים הקבועים בחוק.

3. מתפקידה של הוועדה המייעצת במפקדת קצין שלישות ראשי לדון בכל חייל שהורשע בעבירת סמים, ולהמליץ אם להמשיך את שירותו בצה"ל. בעקבות הביקורת, זומן יו"ר ועדה זו ליטול חלק בדיוני ועדת הסמים, והוגדרו קשרי עבודה בין שני הגופים.

4 פסקי דין, כרך מ', חלק שלישי עמ' 757.

עוד העלה המעקב, כי בהשוואה לביקורת הקודמת, חל גידול משמעותי במספר החיילים, שהוועדה דלעיל פוטרת אותם משירות בצה"ל, בשל הרשעות בעבירות סמים; גזרי הדין מובאים, כנדרש, לשיקול דעתה של ועדה זו. עוד התברר, כי צה"ל עדיין אינו מעביר לידיעת גורמים אזרחיים (כגון למשרד הבריאות ולמשטרת ישראל) את המידע על חיילים ששוחררו משירות ביטחון עקב נטילת סמים.

פעולות מנע ואכיפה

1. מדור מודיעין במצ"ח מפרסם תכנית מודיעין שנתית, המהווה בסיס לביצוע פעולות מניעה בנושא הסמים על ידי בסיסי מצ"ח במרחבים השונים. התכנית קובעת, בין היתר, גם מחנות בעייתיים, כיעדים מועדפים לביצוע פעילות מנע.

2. במעקב התברר, כי ב-1987 חלה עלייה ניכרת במספר תיקי החקירה על שימוש בסמים, שנפתחו במצ"ח כתוצאה ממידע מודיעיני.

נקבע נוהל המסדיר העברת מידע ממינהל הגיוס למחלקת ביטחון שדה על מיועד לשירות ביטחון, שנטל סמים ושהוחלט לגייסו. לעומת זאת מינהל הגיוס אינו מעביר עדיין למצ"ח מידע על מתגייסים, שיש להם רישום פלילי במשטרה, לרבות בנושא סמים. אי ההעברה מונעת הכללתו של מידע חשוב זה במאגר המודיעיני. אכ"א הודיע למשרד מבקר המדינה, כי בנושא זה נעשית עבודת מטה, וכי העברת מידע כזה מתוכננת לשנת 1989.

3. המעקב העלה, כי בשנת העבודה 1987 חל שיפור בהפעלת מדור הסמים ביחידה לחקירות מיוחדות במצ"ח. ברוב תיקי החקירה שנפתחו בנושא סמים התנהלה חקירה סמויה, תוך כדי הפעלת אמצעים מיוחדים. בחלק מהמקרים נושא הבדיקה היה סחר בסמים. הופעלו גם כלבי גישוש לצורך פעילות מנע. מדור הסמים ביחידה פועל בהתאם לתכנית המודיעין של מדור מודיעין במפקדת מצ"ח.

בשנתיים האחרונות נערכה במצ"ח בחינת תקנים על ידי אגף התכנון במטה הכללי. בתום הבחינה הומלץ להגדיל את תקני מצ"ח, עם דגש על תגבור כוח אדם לצורכי עבודת מודיעין. הכוונה היא להוסיף ליחידה המרכזית לחקירות מיוחדות עוד שני רכזי מודיעין וכן קצין מודיעין, בנוסף לקצין המודיעין הקיים ביחידה, ולהגדיל את התקן של מדור הסמים.